

Samuel Cavaller

rabí i metge jueu (Cervera, circa 1430)

F. Xavier Rivera Sentís

Tot i que la historiografia situa les arrels dels Cavaller a Besalú i Barcelona, el 1416 arriben a Cervera els avis materns de Samuel Cavaller procedents de la veïna vila de Ponts (Noguera). S'estableixen en el barri jueu antic, el *call jussà*, al carrer de n'Agramuntell, un espai que corria paral·lel al carrer Major, des de l'actual carreró del Teco fins darrere l'església de Sant Bernat, on hi romandran durant les dues primeres generacions. L'avi, en Samuel de Lunell, és persona adinerada i metge de renom, professió que distingirà bona part de la família, tot passant repetidament de pares a fills.

Dibuix d'un jueu en un llibre notarial del segle XIV. AHSG, Fons notarial; Anònims; Llibres; 1362-63, f. 1r.

Na Goig, una de les filles de l'avi Samuel de Lunell i de Comprada, la seva esposa, es casarà el 1427 amb el rabí, originari de Falset, en Samuel Astruch Cavaller, qui ben aviat esdevindrà rabí del Tribunal rabínic de Cervera. S'inicia així la presència d'aquesta important nissaga a la vila. Na Goig rebrà del seu pare una dot important: 4300 sous i 100 florins d'or, destinats al seu aixovar. De la seva unió amb el falsetenc Samuel Astruch neixeran tres fills barons que, amb el temps, esdevindran també metges, com l'avi: el primogènit, en Salamó Cavaller, el mateix Samuel (de vegades esmentat Samuel Astruch) i en Jucef.

Com el seu pare, en Samuel Cavaller ocuparà també el càrrec religiós de rabí, que li pervé per línia paterna, perfectament documentada en les cinc generacions anteriors i en les dues següents, aquestes ja lluny de la Península Ibèrica.

Samuel Cavaller és considerat entre els jueus més influents de l'aljama o comunitat jueva cerverina. A banda de la seva ocupació de caire espiritual, com a metge va haver d'enfrontar-se, durant tota la seva existència, al terrible flagell de la pesta negra, pandèmia que delmà entre un i dos terços de la població europea d'ençà el 1348. La presència de metges era, per tant, necessària i molt valorada, però no sempre estava garantida. La preservació de la professió mèdica fou una constant en les decisions dels paers i consellers cerverins durant tot el segle XV.

En Samuel Cavaller va exercir de metge personal de la família del notari cristià Antoni Bonet, que ho era dels assumptes de l'aljama. Tot i la seva destresa professional, no va poder evitar les morts de l'esposa i del fill d'en Bonet, molt probablement esdevingudes per raó de la pesta, encara que en aquells temps, en no saber-se'n les causes, van ser diagnosticades com a resultat de malalties del sistema digestiu.

Malgrat l'alta consideració social que li conferia la seva condició de metge, en Samuel Cavaller degué patir, com qualsevol altre jueu, la pressió constant per tal de fer-lo desistir de les seves creences, així com la violència que això comportava sovint. El 1454 ja havia mort el seu pare, el rabí Samuel Astruch Cavaller, de Falset, raó per la qual l'avi Lunell adquireix en endavant un protagonisme i una ascendència especial en la seva vida. Vint anys més tard, el 1474, ja en plena maduresa, va haver de plorar la seva inesperada pèrdua. L'estimat avi matern Samuel de Lunell, ja octogenari, probablement va morir com a conseqüència del saqueig de casa seva, esdevingut com a resultat de l'avalot en què degué derivar un dels episodis de la guerra contra Joan II d'aquell any. Samuel es degué doldre molt d'aquesta mort: ell mateix s'hi referirà, de puny i lletra, com a "[...] savi íntegre, corona del meu cap, el meu senyor, el meu ancià, mestre Samuel de Lunell [...]"

En aquest moment, la tercera generació de la nissaga dels Cavaller cerverins ja s'havia instal·lat en el call sobirà, el nou call de Capcorral, al carrer del Vent (actual carrer del Call). Aquest segon barri jueu es va constituir quan cap al 1340 s'havia hagut d'ampliar l'antic (el call jussà), al qual ja ens hem referit, el que estava situat en paral·lel al carrer Major, per la banda de sol ixent, a tocar del portal Mitjà que tancava el recinte emmurallat del segle XII.

Actual carrer del Call. Foto: MCC

En Samuel Cavaller vivia com diem, el 1474, just a sobre del portal d'accés del call sobirà, ben aprop del portal de l'Hospital de Castellort (actual Plaça dels Màrtirs) i compartia veïnatge amb en Benvenist Cohén. Aquell any ambdós van rebre autorització del rei Joan per tal d'estrényer, en alçada i amplada, el portal del call de Capcorral, sobre el qual s'assentaven llurs cases, atès el perill existent, ja que dit portal se n'entre i es derroque.

Uns anys més tard, el 1480, la documentació esmenta els tres germans Cavaller com a arrendataris del molí, versemblantment l'anomenat *molí dels jueus*, situat sobre el curs del torrent, l'Ondarra, molt aprop dels Comdals, fet que prova el seu pes específic i potencial econòmic dins la comunitat jueva de la vila. Samuel Cavaller tindrà un paper molt important també, el 1485, en l'elecció dels secretaris de l'aljama.

Finalment, la continuada pressió de la comunitat cristiana, exercida arreu, desemboca el 1492 en el conegut edicte d'expulsió dels jueus de la Península ibèrica. Ha arribat el moment d'escollir entre l'exili o la conversió, tantes vegades pretesa i forçada de part cristiana. Alguns membres de la família cedeixen, com anys abans ja ho havia fet el seu besavi matern, en Bonet Salamies de Lunell (com a convers, conegut com a Francesc de Túrria) i com ara ho farà Jucef, el seu germà petit, l'influent metge i secretari de l'aljama el 1480 i el 1482 (en endavant Rafael Cavaller).

Però Samuel Cavaller, el nostre personatge, preferirà tirar pel camí més difícil: abandonà casa, família, ocupació i béns només per a

seguir sent jueu. Arribat aquest complicat moment, ja no es troba a Cervera, d'on ha sortit potser de forma precipitada. Probablement salparà des de Morverdre (Sagunt), per anar a establir-se a Salònica o en qualsevol altre punt de l'Imperi otomà, esdevenint així l'única branca documentada de descendents de la família Cavaller de Cervera que s'estableix a la diàspora a través d'ell mateix, del seu fill en Salamó Cavaller, i del seu nét, en Saltell Caballero, rabí i poeta.

Salamó Cavaller, el seu fill cerverí, viurà a Salònica, on exercirà també de metge i rabí de la comunitat jueva d'origen portuguès d'aquesta ciutat, on morirà el 20 de juny de 1530. El seu cos serà sepultat en el cementiri jueu. La seva làpida sepulcral, que al·ludirà als seus orígens, es conservarà durant quatre segles, fins el 1942, quan el cementiri és arrassat en ocasió de l'ocupació alemanya de Grècia.

Gràcies a la meritòria perseverança del filòleg Dr. Marcos Caballero, octogenari jueu nascut a l'Argentina, descendent directe d'aquests jueus catalans (de Cervera i Falset) establerts a l'Imperi otomà al segle XV, podem recompondre amb tant detall aquest singular viatge en el temps. Tots els seus avantpassats propers van viure a Turquia fins que es van establir a l'Argentina a començaments del segle XX. Ell va voler convertir-se en el primer de la seva família en emigrar de ben jove a Israel, tancant així, de manera íntima i emocionada, el llarg i erràtic camí que havia fet el poble jueu a través de la història dels darrers dos mil anys.

אני ציון לראש גבר
גוש אפרו אלי זהב פרוים
הודו הלא נשמע ברמת
רוחו ונשמתו עלה שמים
כמוהר"ר שלמה בן
מוה"ר שמואל קבליר
תנצב"ה: נפטר יום ב' כ"ה
לחדש סיון שנת
הר"ץ

*Sóc pedra senyera per a capçalera d'un baró
el cos del qual, convertit en pols, és per a mí, or de Parváyim
la seva glòria, potser no s'ha sentit a les altures de Ramah ?
el seu espèrit i la seva ànima van pujar als cels
el nostre honorable, mestre i rabí, el rabí Salomó, fill del
nostre mestre, el rabí Samuel Cavaller
descansi la seva ànima en la vida eterna: morí el dilluns vint-i-cinc
del mes de siwan de l'any
5.290
[20 de juny de 1530]*

*Detall de la inscripció que apareix a la làpida sepulcral d'en Salamó Cavaller, fill del nostre protagonista, primera generació documentada dels Cavallers cerverins a la diàspora.
Traducció del text en hebreu de la làpida*

